TEBLİĞLER

YENİ BULUNMUŞ BİR "GAZAVÂT-I SULTAN MURAD„*

HALİL İNALCIK MEVLÛD OĞUZ

Burada tanıtmak istediğimiz *Gazavât-ı Sultan Murad bin Mehmet Han* adlı yazma eser, Fakültemizin Fransız Dili ve Edebiyatı öğrencilerinden Rasih Güven tarafından bulunmuş ve getirilmiştir. Eski yazma eserlerle ilgili bu uyanık talebemiz, eseri Burdur'un Yeşilova kazasına bağlı Büyükyaka (yeni adı Büyükyayla) köyünde oturan akrabası Rahmi Erkul'dan aldığını, ona da babası Kutub Mustafa'dan intikal ettiğini söylemektedir. Kutub Mustafa, heyet ilmiyle uğraşırmış ve heyete ait bir eseri ile yaptığı iki mücessem küre bugün aynı köyde öteki oğlu Mustafa Güven elinde bulunuyormuş. Kutub Mustafa, vaktiyle İstanbul'a gitmiş ve askerliğini orada yapmış.

Gazavât'ın içinde iki temellük mührü görülmektedir: Birincisinde "Molla Ahmet bin Ali 1157„; iki defa basılmış ve silik çıkmış olan ikinci mühür de ancak ".... Hasan„ okunmaktadır. Birinci mühre göre eserin M. 1744 tarihinde ulema sınıfından bir şahıs elinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabın başında 6 safer 1262 tarihli bir doğum kaydı ve bazı hesaplar yazılmıştır.

Eserin Anadolu'nun bir köşesinde eşhas tasarrufunda saklanmış olması, onun şimdiye kadar tanınmaması sebeplerinden biri olsa gerektir.

Eser, aslında, varak I a daki fihristine göre 71 varaktan ibaretmiş. Sonunda 66 ncı varaktan sonra 5 varak ve içinde 25 inci ve 30 uncu varaklar kopmuş, kaybolmuştur. Mahallinde yeniden arattığımız halde bu kaybolmuş varaklar bulunamadı.

Eser, âdi meşin kaplı ve 15 × 20 — 10.5 × 18 ebadında olup her sayfa 21 satırı ihtiva etmektedir. Filigranlı, kaba Avrupa-kâğıdı üzerine, âdi siyah mürekkeple, rık'a hattıyle yazılmıştır. Atlanmış yerler aynı kalemle ve fasıl başlıkları surhle sayfa kenarına çıkılmıştır.

Eserin fihristi: "*İbtidâ-i fitne-i Tekur v. 2; Fitne-i Karamanoğlu. v. 3; Fitne-i Ungurus v. 7; Mukabele-i evvel v. 11; ıhrâk-ı Sofya v. 13; Mukabele-i sânî, yani Derbent cengi v. 18; Tekur mel'unun ikinci fit-*

* Bu yazımız ancak bir ilk tanıtma mâhiyetindedir. Yazmanın başka nushaları olup olmadığı veya diğer Tevarih-i Âl-i Osman ve menakibnamelerle ilgisi hakkında İstanbul kütüphanelerinde doğradan doğruya araştırmalar yapmak lâzımgelmektedir. «Gazavât» hakkında kesin hükümleri ileriye bırakmak icabetmektedir.

nesi v. 31; Der beyan-ı düzme v. 35; Tekur'un üçüncü fitnesi v. 36; Muhasara-i Vidin v. 38; Muhasara-i Nigebolu v. 41; Muhasara-i Tırnovî v. 42; Padişahın Anadolu'dan bu yakaya hareketi v. 43; Muhasara-i Şumlu v. 47; Muhasara-i Porvadi (Pravadi) maʿa Bedriç maʿa Varna v. 49; Mukabele-i sâlis v. 52; Vezâret-i Mahmut Paşa-i Veli v. 62; Fitne-i Tatar Han v. 67; Feth-i Kostantiniyye v. 68; Der beyân-ı şehâdet-i Mahmut Paşa-i Veli v. 71.„

Eser, bir bütün gibi birbirine bağlanmış iki ayrı kısımdan mürekkeptir: Birincisi 63 üncü varaka kadar devam eden ve 1443 - 44 yıllarındaki hâdiselerden bahseden asıl *Gazavât*; ikincisi *Mahmut Paşa menâkibnâmesi*. Bu ikincisinin sonu eksik olup 66 ncı varaka kadar devam ediyor. *Gazavât*'ın da arada iki varakı kayıptır.

Eserin başı:

« غزوات سلطان مراد بن محمد خان — بسم الله الرحمن الرحيم، الحمدلله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و اله و صحبه اجمعين شكر و سپاس اول خلاق عالمه كه جهادى فى سبيل الله عباد مسلمينه درجات عاليه ايچون وصيله قيلدى قال الله سبحانه و تعالى « كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة » بو آيت كريمه‌نك مضمون منيفنجه قليلى كثيره غالب ايدن حق جل و على حضرتلريدر ذره قدر عنايت و هدايت ميسر قلنجه صد هزار كفار خاكسارى منهزم و پريشان ايدر و دخى اشبو اوراق پريشانى جمع و تأليفه بادى و بو سطر پر قصورى تحرير و تحقيقه باعث بودركه بو كتاب مستطابدن منتفع اولان ياران صفا بو فقيرى دعاى خيريله ياد ايليه‌لر . . . »

V. 62 b. de *Gazavât*'ın sonu:

« دائما كفار خاكسارك باشى آشاغى اولوب هر كز مقهور و منهزم اولالر آمنا ازيجاب پادشاه عالم پناه حضرتلرى تحيهٔ ادرنه‌ده ساكن اولوب عدل و داد ايدوب فقير و ضعفانك حاللرينه مرحمت ايدوب حضرت پيغمبر صلى الله تعالى عليه و سلم حضرتلرينك شرع شريفنى اجرا ايدوب و دوكلى عساكر اسلامه اجازت ويريلوب هركس ولايتنه روان اولوب كيتديلر . . . »

V. 65 in sonu:

« همان اول پير مبارك بو اختيارى چاغروب اختيار دخى مركبندن اينوب انلرك يانه واروب سلام ويردى آنلر دخى عليك آلديلر اندن صكره »

Eserin elimizde bulunan kısmında müellifin adı, yazılış veya istinsah tarihi yoktur. Eserin mahiyetini ve yazılış tarihini aşağıda tesbit ve tayine çalışacağız.

***

Mukaddeme de II. Murad'dan "merhum„ diye bahsilmesi, elimizdeki nüshanın herhalde onun ölümünden sonra yazılmış olduğuna şüphe bırakmaz. Diğer taraftan *Gazavât* yukarıda işaret olunduğu veçhile sonunda *Mahmut Paşa menâkibnâmesi*'ni ihtiva etmektedir. Asıl *Gazavât*, bu menâkibnâmeye bir bütün teşkil edecek şekilde bağlanmıştır [1]. Müstakil bir eser olarak malûm olan *Mahmut Paşa menâkibnâmesi*'nin sonradan *Gazavât*'a

[1] Anonim-Giese. s. 29, 34.

bağlandığı tahmin olunabilir. *Gazavât*'da Mahmut Paşa hakkında verilen malûmatın, menâkıbnâmedekine aykırı olması dikkate değer. Herhalde *Gazavât*'ın yazılış tarihini tayin ederken *Mahmut Paşa menâkıbnâmesi*'ni bir tarafa bırakmak ihtiyatlı bir hareket olur.

Bunun için bizzat *Gazavât*'da geçen adları inceliyeceğiz. Evvelâ V. 15 a. da Sofya'da kiliseden çevrilen bir Siyavuş Paşa Camiinden bahsedilmektedir. Gerçekten Sofya'da bir Siyavuş Paşa Camiini Evliya Çelebi tesbit etmekte ve şu malûmatı vermektedir: "Eski Siyavuş Paşa Camii: Süleyman Han vüzerasındandır. Burası mâ-takaddem kilise imiş. Kurşunlu, bir minareli, mürtefiʿ bir zemînde vâkiʿ olmuş bir camidir.„ [2]. *Gazavât*'da bahis mevzuu olan kiliseden çevrilmiş Siyavuş Paşa Camii bu olduğuna şüphe yoktur. Ancak Evliya Çelebi, camiin adını Kanunî Süleyman devri vezîrlerinden Siyavuş Paşa'ya atfetmektedir. Kanunî devrinde vezîriâzam ve damad-ı padişahî olan Siyavuş Paşa'nın Rumeli beylerbeyi sıfatiyle Sofya'da oturduğunu da biliyoruz. Fakat Evliya'nın zannettiği gibi binayı kiliseden camiye çeviren bu Siyavuş Paşa mıdır? Osmanlı teracim kitaplarında *(Hadîkat ül-Vüzera, Atâ Tarihi II, Sicill-i Osmanî)* en eskisi mezkûr Siyavuş Paşa olarak görünüyor. Vakıflar Umum Müdürlüğü'ndeki Evkaf Arşivi'nde Fatih devrinden öncesine ait böyle bir Siyavuş Paşa'ya rastlıyamadık. Umumiyetle eski devir ricalinin adlarını saklıyan Edirne ve Bursa mahallelerinden hiçbiri bu adı taşımamaktadır [3]. Nihayet eski vekayinamelerde bir Siyavuş Paşa adını bulamadık. O halde bu camii, Kanunî devrinde yaşayan Rumeli beylerbeyi ve sonra sadrazam olan mezkûr Siyavuş Paşa'ya mı atfetmelidir? Bu takdirde *Gazavât* en aşağı bu Siyavuş Paşa zamanında, yani Kanunî devrinde yazılmış demektir. Fakat buna karşı iki itiraz noktası vardır: Evvelâ kilisenin camie çevrilmek için XVI. asra, Siyavuş Paşa gelinceye kadar beklemiş olmasının az muhtemel olması, ikincisi "eski„ sıfatının eklenmiş olması. Çünkü yine Sofya'da eski sıfatı taşımayan bir büyük "Siyavuş Paşa Hanı ve "Siyavuş Paşa Mahallesi„ mevcut olduğunu Evliya Çelebi haber veriyor [4].

Nihayet varak 16 a. da *esedî* (kuruş) dan bahsolunmaktadır. Esedî kuruşun Osmanlılarda Yıldırım Bayazıt devrinde olduğu öne sürülmektedir [5]. Şu halde bu, Siyavuş Paşa Camii dolayısiyle beliren şüpheleri kuvvetlendirecek bir nokta değildir. *Gazavât*'da kullanılan imlâ, XV. asır Osmanlı imlâsının hususiyetlerini tamamiyle göstermez. (Vokaller için ، ve ى ihmal olunmuyor.) Fakat imlâyı müstensihlerin

[2] C. III, s. 398.

[3] Neş'et Köseoğlu, *Bursa mahalleleri, XV ve XVI. yüzyıllarda*, Bursa Halkevi yayımlarından, sayı 17, Bursa 1946; Tayyib Gökbilgin *XV ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşaeli livasındaki has mukataa, mülk ve vakfiyeler*, İstanbul, 1949.

[4] Evliya Çelebi, III, 398.

[5] M. Belin: Türkiye iktisâdî tarihi hakkında tetkikler - Çev. M. Ziya. s. 16.

değiştirebileceğini daima gözönünde tutmalıdır.

Dile gelince: Umumî olarak *Gazavât*'ın dili XV. asırdaki *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın diline yakındır[6].

Fakat verdiği malûmatın tenkit ve tahlili, bize eserin mahiyeti hakkında daha esaslı bilgi vermekte, aslında herhalde hâdiselerle muasır biri tarafından yazıldığını ve elimizdeki nüshanın hiç olmazsa böyle bir kaynağı esas tuttuğunu göstermektedir. Bunun için İzladi Derbendi Savaşı ve Segedin Barışı'nı ele alacağız ve evvelâ onun, elimizdeki en eski Osmanlı kaynakları arasındaki mevkiini tayine çalışacağız.

Bu hâdiseler hakkında elimizdeki rivâyetler iki grupta toplanabilir; aşağıda bu iki grup (a, b) arasındaki malûmatı karşılaştırıyoruz[7]:

I — Savaş sebebi: a) *Neşrî:* "Çünkü Semendre alınıp içine ehl-i İslâm dolıcak küffar karın ağrısına uğradılar, Vılık oğlu varup Ungurus eteğine yapıştı ve hemen Karaman oğlunun Ungurus'e elçisi vardı, eyitti, sen öteden yürü ben beride yürüyelüm, aradan müslümanlığ götürelüm, Rumeli senin olsun Anadolu benim olsun dedi, Vılık oğluna dahi yine ilin alıvirelüm dedi„.
Âşık: Hemen aynı.
b) *Oruç:* "Laz oğlu Despot Üngürüs kıralına haber gönderdi„, *Anonimler*: hemen aynı.

II — Düşmanın ilerlemesi: a) *Neşrî:* "Bunlar Belgrad'dan geçüp Alacahisar'ı ve Niş'i ve Şehirköyü yakup yürüyüp tâ İzladi Derbendi'ne değin geldiler.„ - *Âşık:* "Geldiler, islâm vilâyetine girdiler, tâ İzladi Derbendi'nin içine oturdular.„
b) *Oruç*: "Kıral dahi Yanko mel'una ağır leşker koşup top arabaları bilesine çekilüp Laz oğlu önüne düşüp azamet-i leşkerle gelüp İzladi Derbendi'nde geldi dediler„ - *Anonim*: Hemen aynı.

III — Beylerbeyi Kasım'ın mağlûbiyeti: a) *Neşrî-Âşık.* V de,
b) *Oruç:* "Rumeli beylerbeyisi Kasım Paşa Rumeli çerisiyle ve Turahan Bey Rumeli akıncısiyle varup Kasım Paşa İzladi Derbendi'nde kâfirle buluşup cenk edüp âhir Turahan Bey akıncı ile cevaplaştılar: "bir avuç kâfirdir bunları dağıdup sonra varup herbiriniz

[6] *Katına kağırmak, katına okumak (çağırmak) tapmak (tabi olmak), düşmanu dokunmak, deprenmek, eyitmek, kendini devşurmek, casuslamak, yad-yarak (techizat), ulak, kati çok, kangi, kande, kaçan (ne zaman)*; yabancı tâbirlerde: *yanak, ban, Jupan, harsek, despot*, - Yukarda mukaddime ve hâtimenin metinlerine de bak.

[7] Oruc, *Tavarih-i Âl-i Osman*, yayımlayan, F. Babinger, Hannover 1925, S. 53 - 54 ve 117 - 118, Tavarih-i Âl-i Osman, yayımlayan F. Giese, Breslavo 1922, S. 67, 191-195 *Aşıkpaşazâde tarihi*, Alî neşri, İstanbul 1332 s. 137; Giese neşri; *Neşrî tarihi*, yazma, Arkeoloji müzesi nüshası - Görüldüğü üzere şimdiye kadar ana kaynak olarak tanınan bu eski Osmanlı vekainamelerinde bahis mevzuu hadiseler birer sahifeyi geçmemektedir.

çiftiniz sürün„ dedi, akıncıya bu istimâleti verüp akıncılar ve tovicalar bu haberi işidüp varmayup Kasım Paşa yalnız kalup cenk edüp bir nice beylere hasaret olup Halil Paşa karındaşı Mahmut Çelebi esir olup Kasım Paşa'ya şikest vâkiᶜ oldu„ — *Anonimler*: Hemen aynı, yalnız Turahan'ın akıncılara sözleri ve Mahmut Çelebi'nin esareti bazısında V de.

IV — Padişahın gelmesi ve İzladi cengi: a) *Neşrî*: "Sultan Murad dahi Karaman oğluyla musâleha etmişti, kâfiri karşuladı, kâfir leşkeri İzladı Derbendi'nin içine girüp oturdu, hünkâr dahi İzladi'ye müteveccih olup gelüp birkaç gün anda oturup kış olmağın uğraşmaya mecal olmayup kâfir dahi zebun olup hemen bir gece çekilüp gitti„; *Âşık*: "Vılık oğlu Rumeli beylerbeyini floriyle konukladı, hünkârı kâfirle uğraşmaya komadılar, kâfir Derbend'de birkaç gün oturdu, hemen bir gece gitti„.
b) *Oruç:* "Sultan Murad Hana haber oldu, Sultan Murad Han Edirne'den çıkup Rumeli çerisiyle ve azepleriyle ve yeniçerisiyle ve kapu-halkıyle kışın zemherirde İzladi Derbendi'nde kâfirle buluşup cenk edüp kâfirleri Derbend'den gerisine döndürüp... „ —*Anonim*: Hemen aynı.

V — Düşmanın takibi; Mahmut Çelebi'nin esareti: a) *Neşrî*: "Ol hînde Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa idi, kâfir göçtü ve bunu ardınca gönderdiler, kâfirin pususu var idi, bunları gafil ortaya aldı, Halil Paşa'nın karındaşı Mahmut Çelebi'yi tuttular, ol vakit Bolu sancağı beyi idi„ — *Âşık*: Hemen aynı.
b) *Oruç*: Bu vaka II de; *Anonim* de: "Ardınca çeri gönderdiler, Rumellü (yü) Turahan Bey'e koştular ve Anadolu'dan dört beş sancak seçüp Anadolu'da bir bey vardı, Balaban Paşa derlerdi, ona koştular, kâfir çerisinin ardından yettiler, Nişova derlerdi bir su kenarında Turahan Bey ile Balaban Paşa danıştılar kim, kâfir perakende kaçup giderken gelin ardın basalım, dediler razı oldular, hemen kim Anadolu (lu) kâfirle buluştuğu saat Turahan Bey Rumelinliyle döndü kaçtı, Rumellinin kaçtığun kâfir göricek Anadolulu erine galebe ettiler, Anadoluluyu sıdılar, Halil Paşa karındaşı Mahmut Çelebi anda hapis oldu, hayli şikest vaki oldu, Rumellinin kalpluğu ucundan, eğer Turahan Bey olmasa İzladi Derbendi'nde bir kâfir kurtulmazdı, Rumellüye eyitti: Bir avuç kâfirdir, anı dahi... „

VI — Barışın yapılması: a) *Neşrî*: "Vılık oğlu Rumeli beylerbeyisini bîkıyas atâlar ettiler, Hünkâr Vılık oğluna yine iklimin verdi, filori himmetiyle ve dahi Vılık oğlunun iki oğlun Tokat hapsinden çıkarup yine atasına gönderdi, ammâ gözlerine mil çekmişti. Sultan Murad Edirne'ye gelincek kız karındaşı ki Mahmut Çelebi'nin hatunu idi matem suretinde gelüp Hünkâr'un elin öpüp tazarru edüp Hünkâr'un özü köyündü, Mahmut Çelebi'yi satun aldılar„.

Âşık: "Vılık oğlu'na gerü vilâyetini verdiler. Vılık oğlu'nun iki oğlu ki Tokatta idi, gözlerine demirli sürme çektiler, atasına gönderdiler, Halil Paşa'nın karındaşını dahi Ungurus'ten satun aldılar.„

b) *Oruç*: "Bu taraftan Vılık oğluyla barışup Halil Paşa karındaşı Mahmut Çelebi'yi bir nice filori verüp ve Semendre'yi ve vilâyetini verüp Alacahisar'ı verüp barıştılar.„-*Anonim* (M2): "Vılık oğlu despotla barışup Halil Paşa karındaşı Mahmut Çelebi İzladi Derbendi'nde dutsak olduğu cihetten ötürü Alacahisar'ı ve andan unarusunu ne var ise hep Vılık oğlu'na verüp barıştılar.„

Yukarıda açık olarak görülüyor ki, *Âşık* ve *Neşrî* bir kaynağa, *Oruç* ve *Anonimler* ayrı bir müşterek kaynağâ tâbidirler. *Neşrî*, müşterek kaynağı *Âşık*'a nazaran daha tafsilâtlı bir nushadan nakletmiş görünüyor. *Oruç* ise, daima yaptığı gibi, *Anonimler*'e nazaran daha muhtasar bir şekilde almıştır. Fakat iki kaynak grupu arasında esaslı farklar vardır.

I — İki kaynak grupu umumiyetle savaş sebebi üzerinde birleşiyorlar: *Savaş, Sırp despotunun Macar kiralını tahriki yüzünden doğmuştur.*

II — Düşmanın ilerlemesi hakkında *Neşrî*'de, *Alacahisar, Niş* ve *Şehirköy'ün düşman tarafından yakıldığı* hakkında verilen malûmat diğerlerinde yoktur.

III — Oruç - Anonimlerde, *Rumeli beylerbeyisi Kasım, İzladi'de düşmanla çarpışmıştı. Turahan'ın askeri çekildiği için Kasım mağlûp oldu.* Âşık - Neşrî'de bunlardan bahis yoktur.

IV — Oruç - Anonimlerde, *Sultan Murat İzladi'de savaş yapmış ve düşmanı ricat ettirmiştir.* Âşık - Neşrî'de bu yoktur.

V — Anonimlerde, *düşman peşinden Turahan Beyle Balaban Paşa gönderilmiştir. Turahan kaçtığı için Mahmut esir düşmüştür* (Oruç'da aynı hâdise sıra değişikliğiyle anlatılır). *Âşık - Neşrî'de düşmanın peşinden Kasım Paşa gönderildi. Mahmut Çelebi pusuda olan düşman eline düştü.*

VI — Oruç - Anonimlerde, *Alacahisar'ın verildiği* tasrih edilmiştir; Âşık - Neşrî'da bu yoktur.

İki kaynak grupunun da birleştikleri mühim bir nokta, akıncı beyi Turahan'ın (Rumeli beyler'inin) Sırp despotu ile dostça münasebette bulunarak düşmana karşı lâzımgeldiği şekilde mukavemet göstermediğidir. *Gazâvat*'ın bu nokta üzerinde dikkate değer tafsilât verdiğini göreceğiz. Fakat ibareler tamamiyle farklıdır. Burada tarihçileri şaşırtmış olan bir mesele daha vardır ki, o da, *Murad'ın bu tarihte Karaman oğlu'na karşı yaptığı seferlerdir.* Âşık-Neşrî'de, Murad'ın Karaman oğlu İbrahim Bey'e karşı yalnız İzladi'ye gelmeden önce yaptığı sefer yazılmış, İzladi'den sonraki seferden bahsolunmamıştır. Halbuki İzladi'den önce ve sonra yapılan bu iki seferi Oruç-Anonimler kaydederler. Hammer ise, muasır Yunan müverrihi Halkokondilas'da bahsedilen bu iki seferi haksız olarak mütenakız bulur [8], *Gazavât*, bu iki seferden bahseder. Balkanların ünlü tarihçisi *Jorga* ise dayandığı sağlam vesikalar sayesinde Hammer'in düştüğü hatadan sakınabilmiştir [9].

Şimdi *İzladi savaşı* ve *Segedin barışı* hakkında *Gazavât*'ın verdiği malûmatı, bilhassa temkide esas olabilecek noktaları ile, hülâsa ediyoruz. (Bu malûmat aslında 55 sayfa tutmaktadır.):

"Savaşın tahrikçisi İstanbul tekurudur. Tekur, Papaya gitmiş, Papa bu müracaat üzerine bütün hıristiyan hükümdarlarını, bu arada Macar kıralını Türklere karşı sefere teşvik etmiştir. Yine İstanbul tekuru beri tarafta Karaman oğlu'nu da kışkırtmıştır. İlkin Karaman oğlu harekete geçmiştir. Murad ona karşı seferi meşru gösteren bir fetva aldıktan sonra yürümüş ve onu barışa mecbur etmiştir. Tekur'un tahriki ile bu esnada Macar kıralı da harekete geçiyor. Yanko'yu çarkacı (öncü) tayin ediyor. Uç beyi Turahan'ı yakalamak vazifesini veriyor. Bu esnada Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa Şehirköyü'nde bulunuyordu. Kasım Paşa derhal Padişaha haber göndererek Turahan Bey'i ve diğer Rumeli beylerini toplayıp müşavere ediyor ve Turahan Bey'in öncü kuvveti olarak hareket etmesine karar veriliyor. Arkasından Kasım Paşa hareket ediyor. Turahan, düşmanın nisbetsiz derecede çok olduğunu görünce Laz-ilini ateşe verip yakıyor ve İznebol yolundan geri çekiliyor. Arkadan gelen Kasım Paşa kararlaştırılan mahalde Turahan'ı bir zaman boşuna bekliyor ve bulamadığı için hiddetleniyor. Kasım'ın burada Hasan Bey zade İsa Bey kumandasında gönderdiği kuvvet düşman tarafından yokediliyor. Bunun üzerine Kasım Niş Derbendi'nden ricat ederek Şehirköyü'ne geliyor. Burasının ve Niş şehriyle havalisinin yakılmasını emrediyor, ve sonra Dragoman derbendinden Sofya'ya iniyor. Burada buluşan Turahan Bey'le onun arasında sert bir münakaşa oluyor. Kabahatı birbirinin üzerine atıyorlar. Beri tarafta Sultan Murad, Kasım Paşa'dan haberi alınca Edirne'de bir galebe divanında nefiriâm ilânına karar veriyor. Rumeli'de bütün eli silâh tutanlar sefere çağrılıyor. Kışa rağmen Pâdişah harekete geçiyor. İstanimeka'da Halil Paşa'yı Edirne muhafazasına geri gönderiyor. Filibe'de beylerle yeni bir toplantı yapıldı ve nefiriâm askerinin Sofya'da toplanması kadılara yazıldı. Burada merasimle karşılanan padişah, Kasım Paşa'dan durumu tafsilâtiyle öğrendi. Kasım, Turahan'ın aleyhinde bulunarak onun kaçtığından bahsetti. Padişah, akıncı kuvvetlerine hiçbir zaman itimat olunamıyacağından bahsederek Musa

[8] Atâ tercümesi, V, s. 213 ve s. 355, hâşiye 53, Hammer'in Rumeli beylerbeyi Kasım'ın Mahmut çelebi ile beraber esir düştüğü hakkındaki ifadesi de (s. 213) tamamiyle yanlıştır.

[9] GOR I, 433, 438.

Bey'e yaptıklarını, Düzmeyi onların meydana çıkardıklarını, Bayazıd Lala'yı katlettiklerini hatırlattı. Padişah, Şahin Paşa ile Kasım Paşa'yı ileri öncü kuvveti olarak göndererek diğer beyleri huzura çağırıp vaziyet hakkında onlarla görüştü. Bu toplantıda Turahan'ın tavsiyelerinden hoşlanmadı. Düşmanın ilk hedefi Sofya idi. Keşifte bulunan Turahan düşman ordusunun çok kuvvetli olduğunu görerek padişaha tekrar acele haber gönderdi. Murad, onun reyini alarak Sofya şehrini ve köylerini ateşe verdi. Padişah buradan kalkıp Kapulu-derbendi geçip Tanrı-pınarına geldi Yeniçerilere derbendleri tutturdu. Macar kıralı Morava nehrini geçtikten sonra yakılmış, çöl haline getirilmiş olan Niş ve Şehirköyü bölgelerine girdi. Burada Sırp despotunun ihtarlarına karşı Yanko, Türklerden korkmamak lâzımgeldiğini söylüyor, ben "bir kere Türk'ün burnunu kırdım„ diyordu. Buradaki hıristiyan halktan tehditlerle yiyecek sağladılar, hattâ reayadan (yani Bulgarlardan) büyük bir grup atlanarak bunların ordusuna katıldı. Yanko bunları öncü kuvveti olarak kullandı. Hıristiyan ordusu Dragoman geçidini geçip Sofya ovasına girdiler, burasını da yanmış ve boşalmış buldular. Viladika'yı şehrin hâkimi olarak bıraktılar. Ve kendileri Ermen-yoluna doğru yürüdüler. Reayanın düşmanla birleştiğini haber alan Padişah, düşmana yiyecek götüren herkesin, voynuk olsun reaya olsun, katline ve eşyalarının yağma edilmesine müsaade etti. Düşmanın gerisine sarkan kuvvetler Sofya'daki Viladika'yı tutarak başını kestiler. Sofya ve Radomir reayası şiddetle cezalandırıldı. Bu arada malûmat almaya gönderilen Uzun-Karıoğlu düşman safları içine düşerek esir edildi. Macar ordusu Yanko'nun reyiyle Derbend'e yürüdü. Düşmanın bu tarafa indiğini ve beri tarafa geçmeğe hazırlandığını haber alan Padişah da buna müsaade etmemek için harekete geçti. Derbend'de akşama kadar süren şiddetli bir çarpışma oldu. Akşam iki ordu kesin bir netice alamadan birbirinden ayrıldı. "Padişah emreyledi, herkes bulunduğu yerde durup deprenmiyeler, hattâ sabahadek âsâkir-i islâm yerlerinden kımıldanmayıp kemâkân durdular.„ Padişah, o gece komutanları ayrı ayrı yanına çağırarak herbirine cesaretlendirici sözler söyledi. Kapukulu ricali tam bir fedakârlıkla hizmete hazır olduklarını bildirdiler, fakat beyler ve sancak beyleri birşey söylemediler. Padişah buna çok içerledi. Ertesi sabah savaş yeniden başladı, fakat düşman top ve tüfekle takviye ettiği arabaların arkasına çekilmişti. Turahan Bey burada da arabalara taarruzun fazla zayiata sebep olacağını söyliyerek orduyu hareketten alakoydu. Çavuşlar araya girip askeri geri döndürdüler. Düşman o gece ricat ederek Kerman köyünden Sofya suyunu aştı. Padişah Turahan Bey'in kötü niyetini duyarak düşmanı kovalamaya karar verdi. Bunun üzerine düşman, arabalarını biribirine çatıp müdafaa vaziyeti aldı. Müdafaaya çıkan Yanko kuvvetleri ile burada tekrar şiddetli bir çarpışma oldu. Bu sırada yine Turahan Bey gelerek

islâm askeri taburdan geri çekilmezse top ve tüfek ateşi karşısında bozgunluk olabileceğini bildirdi. Padişah, ihtiyar Turahan'a "Sen bunamışsın„ diyerek bu fikri evvelâ kabul etmedi. Fakat sonra kabul etmek zorunda kaldı. Ve hücumdan vazgeçmeleri için askere emir gönderdi. Düşman akşam tekrar harekete geçerek Şehirköyü Derbendinden Şehirköyü ovasına geçti. Fakat düşman bu derbend'de pusuda bir kuvvet bırakmıştı. Murad, düşmanın serbestçe yoluna bırakılmasına üzgündü. Turahan Bey kendi kuvvetleriyle takipte bulunmak teklifinde bulundu. Padişah ne kadar bey ve tımar ehli varsa Hasan Paşa ve Mahmut Bey'le onun yanına kattı. Turahan Bey bu askeri kendi ısrariyle Şehirköyü Derbendi'ne soktu, burada pusudaki düşmanın taarruzuna uğradılar. Herkes geri dönüp kaçtı, yalnız İbrahim Paşa oğlu Mahmut Bey kaçmıyarak çarpışmaya devam etti. Fakat sonunda üstün kuvvetler karşısında esir düştü. Sırp despotunun delâletiyle Mahmut Bey'e iyi muamele olundu. Derbend'de bozulan Anadolu beyleri ve askeri ile Turahan, geri geldikleri zaman Padişah çok hiddetlendi. Anadolu askerini çağırtarak kapıcıbaşılara meydan dayağı çektirdi. Bazılarının sakalını yoldular, bir kısmının tımarlarını ellerinden aldılar. Murad, Edirne'ye kadar kimse ile konuşmadı. Öte taraftan düşman Mahmut Bey'i serbest bırakıp Edirne'ye göndermek ve barış tekliflerinde bulunmak kararını vermişdi. Gayeleri yeniden bir ordu toplamak için zaman kazanmaktı. Çünkü bahara kendileri hazırlıksız bulundukları bir zamanda, Türk ordusunun taaruzunu hesaplamakta idiler. Barış teklifine göre Semendre ile Güvercinlik Sırp despotuna geri verilecekti. Murad, Edirne'ye gelir gelmez Balta oğlu'na Turahan'ı tutturdu, hapsettirdi. Kasım Paşa, Turahan'ın başka sırdaşları olduğunu, onların da cezalandırılmasını söyledi. Halil Paşa bu tedbiri uygun bulmadı, Kasım Paşa da Rumeli beylerbeyliğinden istifa etti, yerine Şihabüddin Paşa tayin olundu. Turahan Tokat kalesine gönderildi. Bu esnada Mahmut Bey Edirneye düşman elçileriyle birlikte çıkageldi. Elçilerle müzakeratı Halil Paşa idare etti. Neticede padişah bütün devlet büyüklerinin ve Ocak halkının toplanarak görüşmelerini emretti. Düşmana itimat olunmadığından Despot, Yanko ve Kıral bizzat ant içerlerse, barışın kabul edilmesine karar verildi. Elçi bunu sağlıyacağına söz verdiğinden Balta oğlu Süleyman, Belgrad'a elçi gönderildi. Bundan sonra Murad, Saruhan'dan şehzadesi Mehmed'i getirtti. Tam selâhiyetle gönderilmiş olan Balta oğlu, Despot'un, Yankonun ve Kıralın yeminlerini ve ahitnamelerini aldıktan sonra Semendre'yi boşaltıp Despot'a teslim etti. Orada sulh müzakereleri olurken beri tarafta İstanbul Tekuru Karaman oğlu'nu tekrar tahrik etmişti. Padişah "Karaman oğlu baş kaldırduğun haber aldı ve eyitti kim şehzade benim tahtımda karar edüp otura, ben ise Anadolu askeriyle varup ol Karaman oğlu'nu bulup anın hakkından

gelem deyüp, bir gün Padişah kalkup gitmek murat eyledüklerinde cümle beyler ve paşalar çok söylediler ammâ çare olmadı. Anlar Padişahın muradı ne olduğun bilmezler idi„. Murad denizi geçip Yenişehir ovasına inince, Karaman oğlu elçilerini göndererek barış istedi. Murad, oradan Bursa'ya döndü "Mihaliç ovasına gelüp kondular ve Padişah emredüp yeniçeri ağası Hızır Ağa'yı ve sair beyleri şem'ine cemedüp herbirisine hali halince iltifatlar edüp ve libaslar giydirüp ve bunlara eyitti kim bakın beyler paşalar bu ana gelince padişahınız ben idim, badelyevm padişahınız oğlumdur„. Paşalar orduyla Edirne'ye döndüler, Murad Bursa'da kaldı„.

Gazavât'taki bu malûmatı, daha yukarıda tesbit ettiğimiz iki kaynak grupu ile karşılaştıracak olursak görürüz ki:

I — Savaş sebebi, *Gazavât*'ta Bizans imparatorunun tahrikleridir. *Âşık - Neşrî* ve *Oruç* ve *Anonimler*'de, Despot bahis mevzuudur.

II-III— *Gazavât*'ta, Yanko idaresinde ilerleyen düşman öncü kuvvetine karşı evvelâ Turahan gidiyor. Arkasından gelen Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa'nın gönderdiği Hasan Bey zâde İsa Bey kumandasındaki kuvvet mahvoluyor. Ve Kasım Paşa Niş derbendinden ricat ediyor; Sofya'ya geliyor, Niş ve Şehirköyün yakılmasını emrediyor. *Oruç - Anonimler* Gazavât'la birleşiyorlar. *Âşık - Neşrî*'de bu yok, yalnız *Neşrî*'de Niş ve Şehirköy'ün yakılması düşmana atfen zikrolunmuştur.

IV — *Gazavât*'ta, Padişah Edirne'den İzladi derbendine gelerek burada düşmanı çetin bir savaşla ricata zorladı. *Oruç* ve *Anonimler*'le birleşiyor. *Âşık - Neşrî*'de yok.

V — *Gazavât*'ta düşmanın takibi için Padişah, bütün tımarlı askeriyle Turahan Bey'i gönderdi. Giden kuvvetler Şehirköyü derbendinde düşman pususuna düştüler. Halil Paşa kardeşi Mahmud Çelebi burada esir düştü. *Oruç - Anonimler* birleşiyor (fakat *Gazavât*'ta Balaban Paşa yok.) *Âşık - Neşrî*'de takibe beylerbeyi Kasım gönderilmiştir.

VI — *Gazavât*'ta esir düşen Mahmud Çelebi düşman tarafından barış için Edirne'ye gönderilmiş, Sırp Despotu'na istediği Semendre ve Güvercinlik verilerek barış yapılmıştır. Gerek *Oruç - Anonimler*'de, gerekse *Âşık - Neşrî*'de Mahmud Çelebi için kurtarma parası verilmiştir. Barış için *Âşık - Neşrî*'de "Vılıkoğlu'na„ genel olarak memleketinin geri verildiğl zikredilmiştir. *Oruç*'ta "Vılık oğlu'na„ Semendre ve vilâyet-i Alacahisar, *Anonim*'de "Lazoğlu'na„ Alacahisar ve andan ötesi verilmiştir. *Gazavât*'ta Vılık oğlu için Koca Despot, Despot, kıral unvanları kullanılıyor).

Netice itibariyle *Gazavât*'ın *Oruç - Anonimler* grupuna yaklaştığı görülüyor. Bununla beraber *Anonimler*'in onu kullandığını söylememize imkân yoktur. *Gazavât*'ta düşmanı takibe gönderilenler arasında Balaban Paşa zikredilmiyor. Barış muahedesi mucibince Sırp despotuna verilen yerler iki kaynakta bir değildir. Keza *Oruç - Anonimler*'de Turahan'a atfolunan sözler *Gazavât*'ta yoktur. *Gazavât*, onlara kaynak olmuş ise, onlar tarafından hülâsa edilmiş olmalıdır. Ve bir hülâsada bu gibi fazlalıklar olamazdı. Herhalde onlar *Gazavât*'ın bir hülâsası gibi görünmüyorlar.

Acaba *Gazavât*, daha sonraki Osmanlı tarihçileri tarafından görülmüş müdür? Bunlardan ilkin incelenmesi lâzım gelen *Heşt Bihişt*'i ve *Kemal Paşa zade*'nin, tamamı tenkitli bir şekilde meydana konulduğu takdirde eski Osmanlı tarih yazıcılığının kaynakları meselesi üzerinde mühim açıklamalar sağlıyacağı beklenen [10], *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ını şimdilik incelemek imkânını bulamadık. *Hoca Sadettin*'e gelince: O İzladi muharebesi ve Segedin barışını *Âşık - Neşrî*'ye göre yazdıktan sonra *Oruç - Anonimler*'deki rivayeti de ayrıca "Tevârîh-i Türkiyye'nin birinde zikrolunmuş ki„ ifadesiyle naklediyor [11]. Âli de ancak her iki rivayeti kendine göre mezcederek nakletmeğe çalışmıştır [12].

Hulâsa, *Gazavât*'ın İzladi ve Varna savaşları hakkında elimizdeki Osmanlı kaynakları arasında en tafsilâtlı bir kaynak olduğuna şimdilik hükmedebiliriz. Ancak bu tafsilâtın, tarihî hakikat derecesini tayin edebilmek için, müstakil garp kaynaklariyle tenkidî bir şekilde gözden geçirilmesi, kontrol edilmesi gerekir [13].

Garp kaynakları içinde en ehemmiyetlisi, şüphesiz ki, bu savaşta en mühim rolü oynayan Yanko'nun (Hunyadi Yanoş) mektuplarıdır. Garp kaynaklarında söylendiği gibi Gazavât'ta da öncü kumandanı olarak bildirilen Yanko'nun, ilk zaferini bildiren mektubunda o, İshak, ve Beylerbeyi (?) Hasan üzerine üç muvaffakiyetinden bahsetmekte, Niş'i zaptettiğini ve Hasan'ı bütün kuvvetleriyle kesin bir mağlûbiyete uğrattığını anlatmaktadır [14]. Yukarıda gösterdiğimiz gibi, bu ilk çarpışmadan *Âşık-Neşrî*'de bahsedilmemektedir. Fakat *Anonimler*'le beraber *Gazavât*'ın kaydettiği tafsilât, Yanko'nun mektubunda verilen malûmat ile tamamiyle uygundur. Ancak *Gazavât*'ta

[10] Babinger, GOW, 62, J. H. Mordtman, Der İslâm, XIII, 153 vd.

[11] *Tâc-üt-Tevarih*, I, s. 373-375,

[12] V, 210.

[13] Jorga (s. 435, not 2) Macarların büyük sefer adını verdikleri İzladi muharebesi hakkında hıristiyan kaynaklarının belli başlılarına işaret ediyor. Macar tarihcisi Szekfü Gyula, (*Magyar Tötenet*, III, biblioğrafya 465-474) bu savaş üzerinde yapılan belli başlı yayınları bir arada göstermektedir. O, bu sefer hakkında Katona (1790) 'dan beri hâlâ esaslı bir eser meydana getirilmediğine işaret ediyor.

[14] Bak. Jorga, s. 434.

Yanko'nun bahsettiği diğer bazı sancak beyleri ve uç beyleri gibi İshak'tan da hahis yoktur. Fakat Yanko'nun mektubuna uygun olarak Turahan'ın ilk karşılaşması ve ricati, sonra beylerbeyi Kasım'ın Hasan Beyzade İsa Bey kumandasında gönderdiği kuvvetin mahvolması ve beylerbeyi'nin ricati *Gazavât*'ta kaydedilmiştir. Yanko'nun beylerbeyi Hasan dediği şahıs, şüphesiz Hasan Bey zâde İsa Bey'dir. Ve Macar komutanı muvaffakıyetini büyük göstermek için doğrudan doğruya beylerbeyini yendiğini kaydetmiştir. Haçlı ordusunun takibettiği yol hakkında Garp kaynakları ile *Gazavât*'ta verilen malûmat birbirine uymaktadır. Türk kuvvetlerinin civar tepelerde ve ormanlarda gizlenerek hıristiyan ordusuna karşı yaptıkları tâciz savaşları hakkında Garp kaynaklarının verdiği malûmat [15] keza *Gazavât*'ta teyid olunmakta, burada bu kuvvetlerin düşmanın gerilerine sarkarak iâşesini güçleştirdiği kaydedilmektedir. Takibe gönderilen Mahmud Çelebi'yi esir eden düşman grupu, Garp kaynaklarına göre Belapalanka ile Niş arasında Kunowiça dağında ona hücum etmişlerdi. *Gazavât*'ta burası Şehirköyü Derbendi adıyla gösteriliyor. Garp kaynaklarına göre hıristiyan ordusunun hedefi Edirne idi [16]. *Gazavât*'da aynı şeyi söylemektedir. (Sözde Yanko harb meclisinde "Edirne'yedek varalım„ demiş.) *Gazavât*, düşmanın hareketleri ve niyetleri, Papalığın ve Bizans'ın siyasî faaliyetleri hakkında dikkate değer malûmat vermektedir. Eserin başında, Bizans imparatorunun (VIII. Yuannis) 1439 da Papa nezdine yaptığı seyahattan önemle bahsedilmesi, o zaman Osmanlı çevrelerinin, Bizansla garpliler arasındaki münasebetler hakkında oldukça yakın bilgi sahibi olduklarına delildir. Bugün de tarihçi Varna savaşının mukaddematını anlatırken evvelâ bu münasebetlerden bahsetmek mecburiyetindedir.

Garp kaynaklariyle bu sathî karşılaştırma dahi, *Gazavât*'ın tarihî kaynak olarak sıhhatini ve değerini göstermeğe yeter sanıyoruz. Bilhassa Hunyadi'nin mektuplarında öğünme duygusuyla hâdiseleri şişirdiği ve umumiyetle bu devirde hıristiyan dünyasının Türklere karşı kazanılmış ufak muvaffakiyetleri dahi büyütme temayülünde bulunduğu gözönüne alınırsa, Osmanlı tarafında meydana getirilmiş böyle bir kaynağın tarih ilmi için ehemmiyeti daha iyi anlaşılır. Burada asıl tesbit etmek istediğimiz nokta şudur: *Gazavât'ı meydana getiren yazar, hadiseleri doğru, yakından ve mufassal bir surette tesbit edebilecek bir durumda bulunmaktadır.*

Gazavât'ta gerek bu İzladı savaşı, gerekse Varna savaşı dolayısiyle II. Murad devri büyükleri arasından vezîrlerden Halil Paşa, beylerbeyilerden Karacabey, Kasım Paşa, Şahin Paşa, Ozgur oğlu İsa Bey, Hasan Paşa, Fenârî oğlu Ahmed, beylerden: Turahan Bey, Hasan Bey zade

[15] Jorga, ayni yer.

[16] Jorga, ayni yer.

İsa Bey, İbrahim Paşa oğlu (Çandarlı) Mahmut Bey, Hızırbey, Firuz Bey oğulları, Malkoç oğlu, Topçubaşı Sarıca, yeniçeri ağası Hızır, Kapıcıbaşı Balta oğlu Süleyman, Hadım Balaban ve daha başkalarının adları geçmektedir. Çoğunu diğer kaynaklarda da bulduğumuz bu tarihî şahsiyetler hakkında *Gazavât*'taki kayıtlar mühimdir. (Halil Paşanın devletteki mühim mevkii, Turahan'ın durumu, Balta oğlu Süleyman'ın bu tarihte kapıcıbaşı olup İzladi savaşından sonra barışı aktetmek üzere tam selâhiyetle Belgrad'a gönderildiği, Varna savaşından önce beylerbeyi Şahin Paşa'nın oynadığı mühim rol vesaire). Burada bahsedilen şahsiyetlerden bir kısmı, Âşık paşazade, Neşrî gibi başlıca kaynaklarımızda adı bile geçmiyen kimselerdir. Meselâ İzladi'de esir düşen Hadım Balaban, Edirne'de "Hadım Balaban mahallesi„ne adını veren zat olmalıdır [17].

Tevârîh-i Âl-i Osman'da bulunmıyan, fakat vesikalarda tesbit ettiğimiz bu gibi teferruat, II. Murad devrinin hattâ ikinci derecede şahsiyetlerine ait bu kayıtlar' *Gazavât* yazarı hakkında yukarıda verdiğimiz hükmü ayrıca takviye edecek mahiyettedir.

Gazavât, hassaten bir tarih kaynağı olmakla beraber, Osmanlı tarih yazıcılığının ilk devirlerindeki geleneğe uygun olarak bir menakibnâmenin bütün unsurlarını da taşımaktadır. Esere her yerinde, bir gaza ruhu hâkimdir. Muhtelif şahsiyetlerin ağzından nakledilen nutuklar, muhavereler, Pâdişahın hitapları, münacatları, bu çeşit menakibnâmelerde örneklerini daima gördüğümüz hakikaten uzak parçalardan ibarettir. Biz yukarıda yaptığımız hulâsada, bittabi, bu kısımları tamamiyle bir tarafa bıraktık.

Netice itibariyle *Gazavât*, aslında, anlattığı hâdiselerle muasır biri tarafından Osmanlı tarih yazıcılığının en eski şekli olan menakibnâme tarzında yazılmış bir eser olup elimizdeki nusha en aşağı XVI. asırda (Siyavuş Paşa ile Mustafa Paşa köprüsü kasabasını ihya eden Mustafa Paşa adları geçtiğine göre) Mahmut Paşa menâkibnâmesiyle birlikte yeniden tahrir ve tertip edilmiş olsa gerektir. Eser, 1443-1444 hâdiseleri hakkında şimdi elimizde en tafsilâtlı ve doğru bir kaynak teşkil etmektedir.

***

Gazavât'ın 62 nci varakının sonunda Varna muharebesini müteakib şu ifade ile Mahmud Paşa menâkibnâmesine geçilmektedir: هرکس ولایتنه روانه اولوب کتدیلر و بونك اوزرینه بش یيل مرور ایلیوب اما پادشاه عالم پناه حضرتلرینك دأب قدیملری شویله ایدیکه عدالت و ظلملری معلوم اولمق ایچون هر قضایه کندو جانبلرندن برر معتمد علیه کسه‌لری کوندردلر.

Eserin 65 inci varakından sonrası kaybolmuş bulunduğundan *Mah-*

[17] Tayyib Gökbilgin, mezkûr eser s. 5 - Gökbilgin, bu Hadım Balaban'ın ne zaman yaşadığı hakkında bir hükme varamamıştır.

mud Paşa menâkibnâmesi'nin noksan olduğunu yukarıda söylemiştik. Eser Mahmud Paşa'nın idamı esnasında birdenbire ortadan kaybolarak sonra bir ihtiyarla beraber görülmesi vâkıasında kalmaktadır.

Mahmutnâme yahut *Menâkibnâme-i Mahmud Paşa-i Veli*, Fatih devrinin halk tarafından çok sevilmiş devlet adamı, Sadrazam Mahmud Paşa'nın idamından sonra (1474) meydana gelmiş efsanevî mahiyette bir halk kitabıdır. Burada halk muhayyilesi şahısları ve hâdiseleri kendi arzu ve temayüllerine göre türlü şekillere sokmaktadır. Halk ruhiyatını göstermesi itibariyle kıymet ve ehemmiyeti aşikâr olan bu eserlerde tarihî fon tamamiyle efsaneleşmiştir. Bu gün muhtelif devirlere ait pek çok nüshaları elimizde bulunan *Mahmutnâme*'lerin yazıldığı devrin halk muhayyilesinde büyük tesir bırakmış hâdise ve şahsiyetleri de tam bir serbestlikle içine aldığını görüyoruz. Meselâ Fakültemiz kütüphanesinde XVII. asrın ilk yarısında yazılmış görünen iki nüsha bunu açık bir şekilde göstermektedir. Burada, II. Bayezid'in camii tamamlanmadan önce şöyle bir hâdiseden bahsolunuyor: "Karadeniz tarafından Rus keferesi zuhûr edeli Yeniköy nam mahalle gelüp köyü vurdular.„ Bu vâkıa hiç şüphesiz 1625 de kazakların gemileriyle Yeniköye yaptıkları baskın ve yağmalarla ilgilidir. Fâtih Sultan Mehmet'in Fransız ve İngiliz Krallarına gemileri için İstanbulda yanaşacak birer yer bağışladığı şeklinde verilen malûmat keza sonraki hâdiselerin birer aksinden başka bir şey değildir.

Bu kısa müşahadelerimiz gösteriyor ki, *Mahmutnâme*'ler yazıldıkları devre göre birbirinden farklı gruplara ayrılabilir ve sonrakilere esas olan ilk menakibnameyi ortaya çıkarmak meselesi kendini gösterir.

Gazavât'ın sonuna eklenmiş olan *Mahmutnâme*, oldukça eski menâkibnâmelerden biri olmalıdır. Çünkü evvelâ bu menâkibnâme yukarıda XVII. asırda yazıldığını gördüğümüz menâkibnâmelerden oldukça farklı olup, onlarda tesbit ettiğimiz ilâveleri göremiyoruz. Bu menâkibnâmede Mahmut, Manastır kasabasında görülmüş ve alınmıştır. Babası Manastır Papası Pop Kasaptır (Fakülte menakibnâmelerinde o, Anadolu'da bir manastırda bulunur, babası olarak gösterilen Pop Kasaptan bunlarda hiç bahis yoktur). Mahmud'un terbiyesi Şehzâde Mehmed'in (Fatih Sultan Mehmet) hocası Molla Güranîye tevdi olundu (Fakülte yazmalarında Akşemsüddine). Fakülte yazmalarında menâkibnâmenin esaslı bir motifi olan Koca İbrahim Paşa, Mahmut daha yeni saraya alındığı zaman Sadrazam bulunmaktadır, sonra onun yerine Mahmut geçer.

Fihriste göre *Gazavât*'taki manakibnâmede hâdiselerin sırası yukarda bahis mevzuu olan menâkibnâmelerden farklı değildir. Mahmud'un vezîr olmasından sonra bahsedilen *Fitne-i Tatar Han* bu menkıbenâmede noksan olmakla beraber, şüphesiz, diğer menâkipnâmelerde bahsedilen, Tatar Hanıyla henüz bir çocuk olarak tahta geçen II. Sultan Mehmed

arasındaki efsanevî mübareze'nin tasvirinden ibâret olmalıdır. Ondan sonra yine muahhar menâkibnâmelerdeki sıraya uygun olarak Feth-i Kostantaniyye'ye geçilmekte ve menâkibname Mahmut Paşanın şehadetiyle son bulmaktadır.

Elimizdeki menâkipnâmede Mustafa Paşa köprüsü kasabasından bahsedilmektedir. Kâtip Çelebiye göre [18]: "Sultan Süleyman vüzerasından 935 de vefat eden Mustafa Paşa anda bir cami ve nehr-i Meriç üzerinde bir azîm köprü bina eylemekle Cisr-i Mustafa Paşa derler„. Bu halde elimizdeki *Menâkibnâme*'nin Kanunî Süleyman devrinde meydana getirilmiş bir versiyon olduğu ve bu devirde *Gazavât* ile birleştirildiği öne sürülebilir.

---

[18] Cihannüma Rumeli kısmı, Fakülte yazması 51.